

Aistí faoi Logainmneacha Áitiúla an Cheantair

Scolairí ó Choláiste Cholmcille

Ros an Mhíl

Is baile é Ros an Mhíl atá thart ar fiche míle siar ó Chathair na Gaillimhe. Tá cúpla baile sa gceantar - Barr Roisín, Baile Láir, Tóin an Chnoic, Baile an tSléibhe agus baile nach bhfuil ann níos mó - An tSeanbhaile.

I Ros an Mhíl tá séipéal againn, Séipéal Chill Threasa, tá siopa, Tigh Thaidhgín agus Scoil Cholmcille, Ros an Mhíl- an bunscoil áitiúil. Tá go leor logainmneacha sa gceantar. Ciallaíonn logainm áit-ainm. Seo an mhíniú atá le logainmneacha Ros an Mhíl.

Ros an Mhíl: Tá dhá mhíniú leis an logainm seo. Dúirt dream amháin gur chiallaigh sé talamh le fear darbh ainm Mícheál. Dúirt dream eile gur míol mór a tháinig i dtír ann agus gur as sin a tháinig an t-ainm Ros an Mhíl. Ciallaíonn ‘ros’ píosa talún atá timpeallaithe ag uisce ar thrí thaobh.

Barr Roisín: Barr coille bige. Bhíodh go leor crainnte anseo fadó ach níl níos mó, mar nuair a tháinig na Sasanaigh ghearr siad síos na crainnte chun longa a dhéanamh.

Baile Láir: Tá an míniú san ainm; tá an baile seo i lár Ros an Mhíl.

Tóin an Chnoic: Baile atá tógtha ar thaobh cnoic.

Baile an tSléibhe: Is baile é atá tógtha go huile ar chnoc.

An Seanbhaile: Sa leabhar *Connemara* le Tim Robinson, tá cur síos ar an mbaile seo. Thart ar am an Ghorta Mhóir, tá sé ráite gur dhíbir na tiarnaí talúna a bhí san áit ag an am, na Blácaigh, na daoine a bhí ina gcónaí ann mar go raibh an talamh go maith. Chuir na daoine seo fúthu ansin i mBaile an tSléibhe. Níl fágtha anseo anois ach na ballaí de na tithe a bhí ann fadó; formhór na dtithe níl aon duine ina gcónaí iontu anois:

“An Seanbhaile! The Old Village, the ruins of which are scattered among the small fields; it is said that the Blakes evicted the tenants from this rather better land and made them settle in Baile an tSléibhe, around the time of the famine.”

Tá go leor staire ag baint le Ros an Mhíl, cosúil leis an túr Martello nó “An Battery” mar a ghlaoitear air. Tógadh an túr seo i dtús an naoú haois déag chun an áit a chosaint ón Fhrainc. Ar aghaidh “An Battery” amuigh sa bhfarraige, tá cloch darbh ainm “An Cannon”. Tá sé cloiste agam go raibh baint ag an gCannon a bhí sa mBattery leis an gcloch seo.

Áit stairiúil eile i Ros an Mhíl ná Garraí na bPáistí. Reilig atá anseo inar adhlacadh páistí nach raibh baiste. Fadó ní raibh cead daoine nach raibh baiste a adhlacadh i reilig bheannaithe. Go hiondúil, bhíodh píosa talún taobh amuigh den reilig – idir an mhuir agus an reilig – fágtha lena aghaidh seo. Mar gheall air seo, baisteadh páistí chomh luath agus ab fhéidir, ach faraor, ní mar sin a tharla i gcónaí. Uaireanta fuair páistí bás go luath tar éis a mbreithe. Bhí bás páistí coitianta go maith fadó.

Tá páirc peile i Ros an Mhíl, freisin, darbh ainm “An Chanáil”. Fiú go bhfuil páirc ann, níl ár bhfoireann féin againn

i Ros an Mhíl mar go bhfuil an áit mar pháirt de pharóiste an Spidéil. Is é an fáth a bhfuil “An Chanáil” mar ainm ar an bpáirc ná go bhfuil draein uisce ar ‘chaon taobh den bhóthar atá ag dul thar an bpáirc.

Tá dhá chéibh againn i Ros an Mhíl, ceann mór amháin as a n-imíonn na báid mhóra go hÁrainn agus céibh bheag darbh ainm Caladh na Muice. Tá Caladh na Muice síos ó chrosbhóthar Ros an Mhíl, roimh an gcéibh nua, agus is as seo a bhíodh daoine ag tabhairt muca le díol go Gaillimh i mbáid fadó.

Is áit stairiúil é Ros a ‘Mhíl, áit a bhfuil go leor le feiceáil ann cé go bhfuil sé beag agus táim an-bhródúil as mo bhaile dúchais.

Arianna Nic Dhonnacha. Bl. 5

An Cheathrú Rua

An Cheathrú Rua! M’áit chónaithe. Deir suíomh idirlín na Ceathrún Rua gur baile agus ceantar álainn é atá i gcroílár Shlí an Atlantaigh Fhiáin in iarthar na hÉireann. Tá sé sin fíor ach ní mhíníonn an abairt bheag sin cé chomh hálainn agus atá an áit.

Tugtar “An Cheathrú Rua” ar an áit mar gur píosa talún rua nó garbh atá i gceist. Deirtear go raibh chuile dhuine ina gcónaí in aice leis an gcósta ar dtús mar go raibh luach saothair le fáil ansin. De réir mar a thosaigh daoine ag tógáil bóithre, thosaigh daoine ag tógáil tithe níos gaire do shráidbhaile na Ceathrún Rua mar atá aithne againn anois air. Tá sé suite idir Chuan Chasla agus Chuan an Fhír Mhóir, i lár Chonamara agus i lár na Gaeltachta.

Deir staitisticí gur cainteoirí dúchasacha Gaeilge iad 839 de mhuintir an bhaile. Tá dhá scoil sa mbaile, Scoil Náisiúnta Mhic Dara agus Scoil Chuimsitheach Chiaráin agus tá an teagasc sa bpéire go hiomlán trí Ghaeilge. Mar gheall air seo, tá Gaeilge ag gasúir an bhaile ó aois an-óg. Tá imeachtaí an bhaile trí mheán na Gaeilge chomh maith. Tá an Cheathrú Rua an-tógtha leis an spórt agus tá na foirne spóirt ar fad ag obair trí mheán na Gaeilge. Tá peil Ghaelach, sacar, agus rugbaí le fáil ar an gCeathrú Rua. Tugann sé seans do dhaoine taitneamh a bhaint as an spórt agus úsáid a bhaint as a gcuid Gaeilge.

Tá comhlachtaí lán-Ghaeilge timpeall na háite, cosúil le Raidió na Gaeltachta agus Acadamh na hOllscoile. Chomh maith leis sin, tá An Crompán againn, foirgneamh le halla spóirt, seomraí ranga agus seomraí cruinnithe le haon sórt imeacht nó ócáid lán-Ghaeilge atá daoine ag iarraidh a chur ar fáil.

I rith an tsamhraidh agus na Cásca bíonn dhá choláiste Ghaeilge ag feidhmiú, Coláiste Columba agus Coláiste Chiaráin agus tagann níos mó ná trí chéad scoláire ó thimpeall na tíre go dtí an dá choláiste chun Gaeilge a fhoghlaim agus taitneamh a bhaint as ár gceantar álainn.

Maidir leis an timpeallacht, 'sé Trá an Dóilín, trá álainn coiréalach, ceann de na rudaí is tarraingtí do thurasóirí. Mar gheall gur trá coiréalach é is áit fíorshuimiúil agus éagsúil é. Téann daoine síos ann le snámh agus seoltóireacht san uisce glan trédhearcach nó le pictiúir a thógáil nó a phéinteáil de na radharcanna iontacha. Tá brat gorm bainte amach ag an trá mar gheall ar ghlaineacht agus sábháilteacht.

Chomh maith le Trá an Dóilín tá trá eile suimiúil ar an gCeathrú Rua, sin é Trá Bharr an Doire. Tá an trá féin go hálainn agus in aice leis an reilig agus teampall Bharr an Doire. 'Sé teampall Bharr an Doire an fothrach is sine sa gCeathrú Rua. Deirtear gur thóg Naomh Smochán as Árainn an teampall in aon oíche amháin. Maidir leis an seanreilig, deir daoine go bhfuil ar a laghad duine amháin as chuile chontae sa tír curtha ann.

An rud is fearr liomsa faoi m'áit chónaithe ná paráid na Féile Pádraig. Chuile bhliain tagann muintir an bhaile agus daoine óna bailte timpeall go dtí sráidbhaile an Cheathrú Rua chun breathnú ar an bparáid mhór. Bíonn an oiread daoine ag siúl sa bparáid, scoileanna agus naíonraí, gnólahtáí áitiúla agus go leor eile. Bíonn duaiseanna le buachaint chuile bhliain agus mar sin cuireann daoine a lán iarrachta isteach ann. Déanann daoine flótaí móra agus iad fíordhathannach, ag tagairt do rudaí a bhí i mbéal an phobail i rith na bliana. Is breá liom féin an seó a chuireann an fhoireann rugbaí, *An Ghaeltacht*, ar fáil a fheiceáil mar déanann siad *haka* atá cumtha acu féin don pharáid, gléasta i sciortaí *hula* agus péint ar a n-aghaidheanna. Ag deireadh na paráide bíonn bronnadh duaiseanna ann.

Tar éis na paráide téann daoine isteach sa siopa áitiúil le huachtair reoite 99 glasa a cheannach in onóir an lae speisialta. Bíonn na tithe tábhairne lán go béal chomh maith, iad líonta le ceol, comhrá agus craic. Bíonn imeachtaí i Halla Éinne do na gasúir ar fad agus truicail taobh amuigh de. Bíonn daoine ar fud an tsráidbhaile agus iad lán le gliondar agus fuinneamh. Ní bhíonn duine le feiceáil gan meangadh gáire ar a n-aghaidh.

"Baile agus ceantar álainn i gcroílár Shlí an Atlantaigh Fhiáin in iarthar na hÉireann". Ón suíomh idirlín sin an méid a bheadh ar eolas agat faoi m'áit cónaithe. Ach go mbeidh tú i do chónaí ann, ní bheidh a fhios agat go díreach cé chomh speisialta agus atá sé.

Teresa Clifford. Bl. 5

Barr an Doire

Tá cónaí ormsa ar bhóthar beag darbh ainm Barr an Doire ar an gCeathrú Rua. Coill a bhí i mBarr an Doire ar dtús agus tá Barr an Doire suite 400 méadar ó bhaile na Ceathrú Rua.

Ag deireadh mo bhóthair tá trá agus reilig suite. Deirtear go bhfuil duine ar a laghad as chuile chontae in Éirinn curtha

Na húdair: Domhnall Ó Braonáin, Aifric Ní Scoláí, Arianna Nic Dhonnacha, Theresa Clifford agus Shaunah Ní Loideáin.

sa reilig sin. Gach Domhnach Cásca léitear aifreann sa reilig ag a cúig a chlog ar maidin. Tá teampall Bharr an Doire suite in aice na reilige. Is é an teampall seo an fothrach is sine atá ar fáil sa gCeathrú Rua. Ceaptar gur tógadh é thart ar an cúigiú céad déag, mar gheall ar an doras gotach atá air agus an fhuinneog leis an dearadh cuarlíneach. Deirtear gur thóg Naomh Smochán é, a tháinig as Árainn.

Tá an Cheathrú Rua suite idir Chuan Chasla agus Chuan an Fhir Mhóir, 40m ciliméadar siar ó chathair na Gaillimhe. Tugtar Paróiste an Chillín ar an áit freisin mar gheall ar an teampall atá thíos i mBarr an Doire. Bhíodh séipéal beag ar bharr chnocán Bharr an Doire freisin ach leag na Sasanaigh é. Sa tseanaimsir théadh na daoine timpeall le hasail nó capaill agus cairt á dtarraingt acu. San am sin, bhí siopa beag grósaera ann agus áit freisin ag dochtúir agus fioclóir. Nuair a bhíodh na daoine ag iarraidh a gcuid beithigh agus a gcuid ainmhithe a dhíol bhíodh orthu dul an bealach fada ón gCeathrú Rua go Bearna de shiúl na gcos.

Sa mbaile anois tá dhá shiopa ghrósaera, siopa crua-earraí, siopa spóirt, dhá ghruagaire, clinic sláinte, trí bhialann, dhá chaifé, óstán, cógaslann, leabharlann, teach tórraimh agus ceithre theach tábhairne. Is mór an difríocht atá ann ón am fadó.

Tá bunscoil agus meánscoil ann agus an teagasc á dhéanamh trí mheán na Gaeilge iontu. Is í an Ghaeilge príomhtheanga na háite. Sa samhradh tagann déagóirí as contaetha ar fud na hÉireann anseo chun Gaeilge a fhoghlaim. Fanann siad le teaghlaigh áitiúla ar feadh trí seachtainí.

Trí chiliméadar go leith ón mbaile tá Trá an Dóilín a bhfuil cáil air mar gheall ar an gcoiréal mín atá le fáil ann. Ní coiréal ceart atá ann ar chor ar bith ach alga cóiréilíneach. Tá an trá seo go hálainn. Tagann go leor cuairteoirí chuile bhliain chun é a fheiceáil.

Tá cáil ar an gCeathrú Rua freisin mar gheall ar na báid ar a dtugtar “Huicéir na Gaillimhe”. Bíonn Féile an Dóilín ar siúl gach Lúnasa, an fhéile is mó dá leithéid in Éirinn. Bíonn na “Báid Mhóra” agus na “Leathbháid” páirteach ann. Bhíodh na báid seo in úsáid fadó le móin a thabhairt go hÁrainn agus go Co. an Chláir. D’úsáid siad na báid seo freisin le droimleac a thabhairt ó Árainn go dtí an reilig i mBarr an Doire. Gleoiteoga an t-ainm a bhí ar na báid níos lú a d’úsáidtí le hiascach. Tá na báid seo le feiceáil i gCaladh Thaidhg, an phríomhchéibh a d’úsáidtí sa Cheathrú Rua. Ón gcéibh seo ar an lá breá, is féidir sléibhte Chonamara, Na Beanna Beola, a fheiceáil. Sa lá atá inniu ann an príomhrud a dhéanann na báid seo ná rásaíocht. Ceann de na báid is cáiliúla sa gCeathrú Rua is ea “An Mhaighdean Mhara”.

Bíonn rásaí currach ar siúl ar Loch an Mhuilinn, an loch is gaire den bhaile, gach bliain. Bíonn an fhéile “Cruinniú na mBád” ar siúl gach bliain ón gCeathrú Rua go Cinn Mhara trí chuan na Gaillimhe. Tá club spóirt ar an gCeathrú Rua freisin agus CLG na Ceathrúin Ruaidhe an t-ainm atá air. Bíonn siad ag traenáil ar Pháirc an Chathánaigh. Tá páirc spraoi do ghasúir tógtha díreach in aice na páirce seo.

Sin turas trí m’áit cónaithe agus caithfidh tú a rá go bhfuil rudaí suimiúla le fáil ann.

Shauna Ní Loideáin Bliain 5

Clochar na Locha

Clochar na Locha an t-ainm atá ar an áit a bhfuil cónaí ormsa. Tagann an t-ainm ó Loch Chearra agus sa chás seo ciallaíonn “clochar” áit chlochach, charraigeach ar an gciathrach.

Tá an áit suite ó thuaidh don Tulach Fhada, ar bhóthar Chlochar na gCon i gceantar an Locháin Bhig. Tá sé thart ar dhá mhíle ón gcladach agus beagán ós cionn míle ón bpríomhbhóthar. Tá sé ar cheann de na háiteanna is airde i gCois Fharraige. Tá marc airde na Suirbhéireachta Ordanáise ar chloch bhóthar an phortaigh a léiríonn go bhfuil muid 250 troigh ós cionn leibhéal na farraige. Trí theach atá i gClochar na Locha agus is tithe nua atá i bpéire acu. Idir na trí theach tá thart ar dheichniúr ina gcónaí ar an mbaile. Tá neart capall agus beithigh ar an talamh agus bíonn móin á baint ar an bportach.

Cé go mb’fhéidir go gceapfa gur áit iargúlta í Clochar na Locha, is áit í a mbíonn tarraingt uirthi i rith an tsamhraidh nuair a bhíonn daoine ag baint na móna. Bíonn go leor daoine ag siúl is ag spaisteoireacht ann freisin mar go bhfuil feiceáil ar Loch Chearra agus amach ar Chuan na Gaillimhe ón áit.

Ceantar caomhnaithe dúlra atá ann freisin. Tá giorraithe, cearca fraoigh agus pocaidí gaoithe go fairsing. Fraoch agus cíb is mó atá ar an talamh agus tá an ceannbhán bán ag fás go coitianta, rud a chiallaíonn go bhfuil an áit saor ó thruailliú. Tá an magairlín meidhreath fairsing go maith ann cé go bhfuil siad neamhchoitianta timpeall na tíre.

Thíos ag Loch Chearra bíonn corréisc ag neadú cois locha. Tá bricíní beaga sa loch agus bíonn lachain agus ealaí ann go minic. Ainmníodh Loch Chearra i ndiaidh mhuintir Chearra atá ina gcónaí sa gceantar leis na céadta bliain. Luaitear Micil Mhic Cearra le Scorach Ghlionnáin, laoch a bhí sa gceantar thart ar 1830. Bhí sé ar dhuine de na daoine a chabhraigh leis an Scorach agus é ag goid ó na daoine saibhre agus á roinnt le bochtáin na háite.

Tá tagairtí ag Peadar Mac Tuathaláin sa leabhar “Peadar

Chois Fharraige” de Chlochar na Locha agus don cháil a bhí ar mhuintir Chlochair as an bhfiach. De réir an méid atá scríofa bhí cúnna maithe seilge acu.

Ós ag caint é ar rudaí a raibh an-cháil orthu i gClochar na Locha, bhíodh cáil fadó ar an bpoitín as Clochar na Locha. Tá ceadúnas anois faighte ag duine de bhunús na háite le poitín a dhéanamh go dleathach agus tá sé á dhéanamh i mBóthar na Trá. “Micil” an t-ainm atá ar an bpoitín i gcuimhne Mhicil Chearra, fear a dhéanadh an poitín i gClochar an Locha fadó. Bé seo athair Jimí Chearra, fear áitiúil a bhfuil a chuid seanchais foilsithe i bhfoirm leabhair aige.

Áit álainn é Clochar an Locha agus tá an-bhród orm go bhfuil mé i mo chónaí ann.

Aifric Ní Scolat, Bliain 5

An Teach Mór

As an Teach Mór mé, baile beag ar an gcósta i gceantar Indreabhán. Tá baile an Tí Mhóir roinnte ina dhá leith, Teach Mór thoir agus Teach Mór thiar. Tá mise i mo chónaí sa Teach Mór thiar.

‘S é an fáth gurb é an Teach Mór atá ar bhaile beag se’againn féin ná go raibh tiarna talún, Mac Giolla Phádraig ina chónaí ann, i dteach mór. Is ar Bhóthar an Stóir nó an Bóthar Nua mar atá aithne againne air, a bhí an teach agus is féidir fothracha an tí a fheiceáil fós i gceann de na garrantaí.

Tá an Bóthar Nua díreach taobh thoir den bhóithrín se’againne. Níl mé baileach cinnte cén fáth gurb é an Bóthar Nua a tugadh air ach go mb’fhéidir gur tógadh níos deireanaí ná na bóithre eile é agus é chomh díreach le dorú. Tugadh Bóthar an Stóir air mar gur thug an rialtas isteach scéim na dtrátaí sna caogaidí agus gur cuireadh stór trátaí ar an mbóithrín céanna. Tá trá ag íochtar an bhóithrín sin agus sé an trá mór a thug muid air agus muid ag fás aníos mar go bhfuil sé damanta mór.

Taobh thiar den bhóithrín sin tá an bóithrín se’againne féin, Bóithrín Chleansaigh. Sin é an t-ainm atá ar an mbóthar mar go raibh Na Cleansaigh ina gcónaí ann fadó. Tá na seantithe le feiceáil fós ar an mbóithrín.

Ag íochtar Bhóithrín Chleansaigh tá Cuainín na Searraigh. Is cuainín beag bídeach í agus tá dhá scéal cloiste agam ó mo dhaideo faoin ainm. Ceann acu ná go ndeachaigh long lán le capaill go tóin poill agus gur isteach anseo a tháinig na capaill i dtír agus an dara ceann ná dhá mbeadh láir le sarrach a bhreith, go dtabharfadh an feirmeoir síos san uisce sáile í len í a chuir ar a suaimhneas agus í ag tabhairt an tsearraigh ar an saol. Díreach siar ón gcuinín tá Dumhach na Leanbh. Is scéal brónach atá ag baint leis seo mar gur ann a cuireadh gasúir a cailleadh sular baistíodh iad.

Má théann tú píosa beag eile siar uaidh sin, buailfidh tú an bóithrín is faide siar agus tráthúil go leor is é an Bóthar Thiar an t-ainm atá air.

Tá trí bhóithrín eile ar an mbaile seo ach níl eolas ar bith agam fúthu ach go dtéann siad suas barr an bhaile agus chomh fada leis an bportach.

Tá sean-oifig an phoist ar an mbaile freisin a dúnadh cúpla bliain ó shin agus tá caint ar é a iompú isteach ina áras do sheandaoine amach anseo. Feicfidh muid linn.

Sin anois mise agus mo thuras tríd mo bhaile dúchais. Tá súil agam gur bhain tú sásamh as agus gur mheall sé tú aithne a chuir ar do bhaile féin.

Domhnall Ó Braonáin, Bliain 5